

FOCUS NR. 54

De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PIERRE-FRANÇOIS WILMOTTE

De economische ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hangt onder meer af van de bedrijven die er gevestigd zijn. Hun aantal evolueert afhankelijk van oprichtingen, overnames en stopzettingen, maar ook van migraties. De migratiebewegingen geven informatie over de locatiekeuzes van bedrijven. In deze Focus worden statistieken geanalyseerd die tot nu toe weinig zijn gebruikt om het verschijnsel bedrijfsmigratie te objectiveren. Wat is het belang van het verschijnsel? Wat is de robotfoto van het migrerende bedrijf? Wat zijn de specifieke Brusselse kenmerken? Allemaal vragen waarop deze Focus van het BISA een antwoord geeft.

Inleiding

De economische ontwikkeling van een stad of regio hangt onder meer af van het aantal bedrijven dat in en rond deze gebieden is gevestigd. **Het aantal bedrijven schommelt door de oprichtingen, overnames en stopzettingen van de activiteiten, maar ook door migraties.** Deze migraties geven informatie over de locatiekeuzes van bedrijven. Die keuzes houden verband met min of meer tastbare criteria zoals de nabijheid van klanten en leveranciers, het economische en politieke klimaat, de beschikbaarheid van grond en vastgoed, de beschikbare arbeidskrachten of het vervoer (Mérenne-Schoumacker, 2011 ; Tsvetkova et al., 2020).

Kwantitatieve studies over bedrijfsmigraties zijn schaars door de beperkte beschikbaarheid van gegevens, zowel in België¹ als in het buitenland. Deze kwantitatieve studies kunnen van

tweeërlei aard zijn: ofwel de neiging van een bedrijf om te migreren, ofwel de analyse van de herkomst en de bestemming van de migratie van bedrijven. Deze focus kwantificeert het migratiefenomeen in België en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) en analyseert de gevolgen van deze migratie voor het BHG.

Concreet betekent dit dat in deze Focus antwoorden worden gegeven op de volgende twee vragen:

- › wat zijn de soorten bedrijven die mogelijk migreren?
- › welke plaatsen worden het meest getroffen door migratie?

Op basis van de antwoorden wordt getracht het verschijnsel bedrijfsmigratie voor het BHG te objectiveren. Meer in het algemeen maakt de analyse van deze migraties het mogelijk de uitdagingen op het gebied van de vestigingsplaats van bedrijven te identificeren en tegelijkertijd na te denken over het meest geschikte overheidsbeleid op dit vlak.

Hoe wordt een migrerend bedrijf gedefinieerd?

De in deze Focus gebruikte statistieken zijn afkomstig uit de inventaris van de Belgische bedrijfsmigratie, opgesteld door Statbel, het Belgische federale statistiekbureau, en hebben betrekking op de periode van 2009 tot 2020. **Kader 1** geeft meer informatie over de methode die Statbel gebruikt om een migratie te inventariseren.

Om de in de inleiding van deze Focus gestelde vragen op gepaste wijze te beantwoorden, werd een populatie van ondernemingen geselecteerd die aan bepaalde criteria (omvang, locatie en rechtsvorm) voldoen (→ **kader 2**). In totaal zijn 40 994 van de door Statbel geïnventariseerde migraties geanalyseerd, dat wil zeggen 10 % van de geïnventariseerde migraties.

1. Definitie van een bedrijfsmigratie en bron van daartoe gebruikte gegevens

De inventarisatie van de bedrijfsmigratie gebeurt op basis van het register van btw-plichtige bedrijven, DBRIS genoemd. Dit register verzamelt administratieve gegevens van ondernemingen uit de Kruispuntbank van Ondernemingen, waar elke onderneming moet worden ingeschreven, alsook van de administratie die instaat voor de Belasting over de Toegevoegde Waarde (BTW), de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) en de Nationale Bank van België (NBB).

Op basis van dit register identificeert Statbel een migratie **wanneer de maatschappelijke zetel van een onderneming tussen jaar t en jaar t+1 van gemeente is veranderd**. Concreet stemt een migratie van de maatschappelijke zetel overeen met:

- de verhuizing van alle activiteiten van de maatschappelijke zetel en van de exploitatie, wanneer de vennootschap uit één vestiging bestaat;
- de verhuizing van de activiteiten die verbonden zijn aan de maatschappelijke zetel wanneer de onderneming uit meerdere vestigingen bestaat.

Bijgevolg leidt **de migratie van een onderneming tot de migratie van een bedrijfsbalans, maar niet noodzakelijk tot de migratie van alle activiteiten van de ondernemingen** (met name de werkgelegenheid).

De volledigheid van de door Statbel uitgevoerde inventarisatie hangt af van de gemeentelijke versnippering door de variabele oppervlakte van de gemeenten: hoe groter de gemeente, hoe minder migraties over korte afstand worden geïnventariseerd. In veel gevallen is het stadscentrum gefuseerd met de omliggende wijken of zelfs dorpen, zoals in Doornik, Charleroi of Hasselt. In het BHG waren fusies zeldzaam (zie fusie van gemeenten → **Glossarium**). Bijgevolg zal een migratie van de ene wijk naar de andere van het BHG meer kans hebben om te worden geïnventariseerd dan bijvoorbeeld in de eerder genoemde steden.

2. Selectiecriteria voor migrerende bedrijven

Over de periode van 2009 tot 2020 heeft Statbel de intergemeentelijke verplaatsing van 401 859 maatschappelijke zetels van bedrijven in België geïnventariseerd. Om de vragen van deze Focus gericht te beantwoorden, richtte de analyse zich op een subgroep met de volgende criteria:

- De migratie moet betrekking hebben op **een onderneming die ten minste één werknemer aangeeft in de jaren t en t+1 van de migratie**: dit maakt het meteen mogelijk om ondernemingen te selecteren waarvan de migratie een significant effect heeft op de gebieden;
- De migratie moet betrekking hebben op een **private onderneming** met een van de volgende rechtsvormen: **naamloze vennootschap, vennootschap bij wijze van geldschieten op aandelen, besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, coöperatie of vereniging zonder winstgevend**. Natuurlijke personen, Vennootschap onder gemeenschappelijke naam, vennootschap bij wijze van enkelvoudige geldschieting, handels-vennootschap van buitenlands recht, publiekrechtelijke instellingen of andere rechtsvormen zijn vanwege hun specifieke locatie van de steekproef uitgesloten.
- De migratie moet **een bepaalde Belgische gemeente als plaats van herkomst en bestemming** hebben om de geografie van deze migraties te kunnen analyseren. Hierdoor wordt een klein aantal geïnventariseerde internationale migraties uitgesloten.

Deze criteria sluiten 90 % van de bedrijfsmigraties uit. Dit aandeel wordt verklaard door het aandeel van bedrijven zonder werknemers: in 2020 maken bedrijven zonder werknemers 72 % van het Belgische bedrijfsleven uit. Dit is de belangrijkste factor die de kleine relatieve omvang van de subgroep van onderzochte migraties verklaart.

Enkele indicatoren om bedrijfsmigratie te begrijpen

De analyse van de Belgische bedrijfsmigratie vereist indicatoren die gebaseerd zijn op concepten die afkomstig zijn uit de demografie.

Aan de hand van drie indicatoren kan het relatieve belang van bedrijfsmigratie worden vastgesteld, hetzij per gemeente, hetzij per bedrijfscategorie (bv. omvang of sector van economische activiteit).

1. **De migratie-intensiteit** meet het aandeel bedrijven in een gemeente of bedrijfscategorie dat gemiddeld per jaar migreert, in de periode 2009-2020. De indicator wordt geschat aan de hand van de volgende formule:

$$\text{Migratie-intensiteit} = \frac{\text{Gemiddeld aantal migraties}}{\text{Gemiddeld aantal ondernemingen}}$$

Deze indicator vergelijkt het relatieve belang van bedrijfsmigratie tussen gemeenten of tussen categorieën van bedrijven². Hij wordt op de volgende manier geïnterpreteerd: 'elk jaar tussen 2009 en 2020 heeft x % van de bedrijven in de categorie haar maatschappelijke zetel verhuisd'. Deze indicator wordt in deze Focus geraamd op Belgisch of gemeentelijk niveau.

2. Het **aandeel van de intra-Brusselse migraties** stemt overeen met het aandeel van de geanalyseerde migraties die een Brusselse gemeente als **herkomst en bestemming** hebben over de periode 2009-2020. Het gaat dus om migraties die hebben plaatsgevonden binnen het BHG. De indicator wordt als volgt gedefinieerd:

$$\text{Aandeel van de intra-Brusselse migraties} = \frac{\text{Aantal migraties van en naar het BHG}}{\text{Totaal aantal migraties}}$$

3. Het **aandeel van de Brusselse migraties** stemt overeen met het aandeel van de geanalyseerde migraties die een Brusselse gemeente als **herkomst en/of bestemming** hebben over de periode 2009-2020. De indicator wordt als volgt gedefinieerd:

$$\text{Aandeel van de Brusselse migraties} = \frac{\text{Aantal migraties vanuit het BHG} + \text{Aantal migraties naar het BHG}}{\text{Totaal aantal migraties}}$$

Deze laatste twee indicatoren zijn bedoeld om het belang van het BHG als plaats van vertrek of bestemming van de maatschappelijke zetels van ondernemingen te meten. In deze Focus worden ze geraamd op gewestelijk en vervolgens op gemeentelijk niveau. De eerste indicator houdt alleen rekening met migratie binnen het BHG. De tweede indicator houdt daarnaast ook rekening met de interregionale stromen van en naar het BHG. Ze worden afhankelijk van de indicator op de volgende manier geïnterpreteerd: 'voor de periode 2009-2020 zijn x % van de migraties uit het Brussels gewest of gemeente x migraties van en/of naar het BHG'.

Een robotfoto van het migrerende bedrijf

Een verschijnsel dat vaak voorkomt bij ondernemingen die gevestigd zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De afgelopen tien jaar hebben elk jaar **tussen 3 000 en 4 000 bedrijven³ hun maatschappelijke zetel in België verhuisd** (1). Dit verschijnsel is vrij stabiel tussen 2009 en 2016 en neemt sindsdien licht toe. **De migratie-intensiteit is echter relatief stabiel in de periode 2009 - 2020, tussen 2 % en 2,5 %**. Dit cijfer komt overeen met wat wordt waargenomen op het gebied van vestigingsmobiliteit in het Franse grootstedelijke gebied van Lyon en Saint-Etienne (Thillet & Bertrand, 2017).

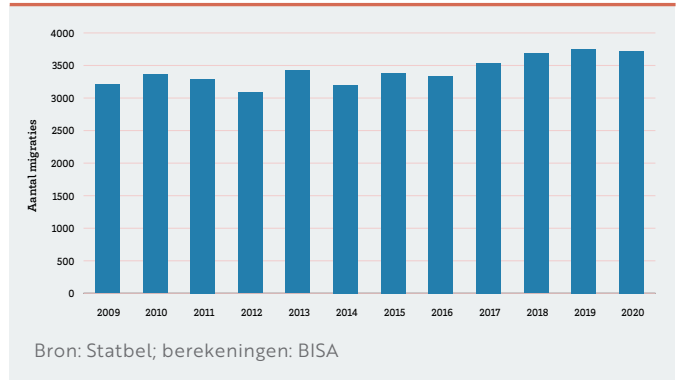
Het aantal ondernemingen hangt af van de gebeurtenissen die het leven van de ondernemingen beïnvloeden, zoals oprichting, migratie of stopzetting van de activiteiten. Het aantal bedrijfsmigraties is lager dan het gecombineerde aantal oprichtingen en stopzettingen van bedrijven. Als jaarlijks gemiddelde over de periode 2009-2020 telde Statbel:

- › 1 174 stopzettingen⁴ van Belgische particuliere bedrijven die minstens één werknemer tewerkstellen;

- › 5 803 oprichtingen⁵ van Belgische particuliere bedrijven die minstens één werknemer tewerkstellen.

De migraties moeten worden gerelativeerd ten aanzien van deze twee andere gebeurtenissen die een invloed hebben op het totaal aantal ondernemingen in een gemeente of regio.

1 EVOLUTIE VAN HET AANTAL MIGRATIES VAN BELGISCHE ONDERNEMINGEN PER JAAR, TUSSEN 2009 EN 2020

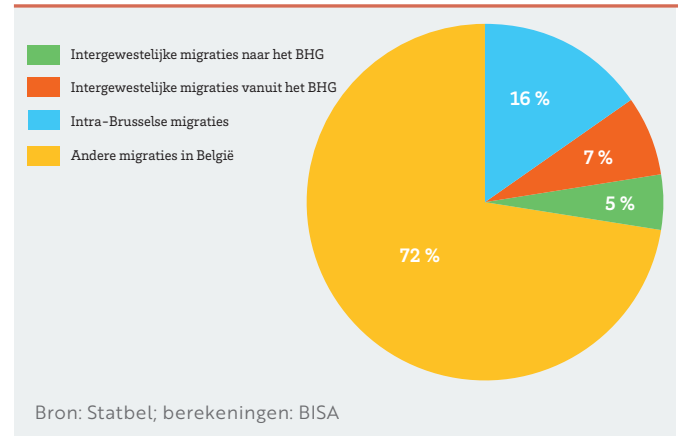

In de periode 2009-2020 is **het BHG een geprivilegieerde plaats van herkomst of bestemming voor Belgische bedrijven** (2):

- › 16 % van de Belgische bedrijfsmigraties vindt plaats binnen het BHG;
- › 28 % van de Belgische bedrijfsmigraties heeft als herkomst of bestemming een gemeente van het BHG.

De migraties van Belgische bedrijven getuigen van de centrale economische positie die het BHG bekleedt in België.

2 VERDELING VAN DE BEDRIJFSMIGRATIES NAAR REGIO VAN HERKOMST EN BESTEMMING TUSSEN 2009 EN 2020

Tussen 2009 en 2020 zijn van de bedrijfsmigraties met betrekking tot het BHG gemiddeld jaarlijks:

- › 525 bedrijven gemigreerd van een Brusselse gemeente naar een andere Brusselse gemeente;
- › 245 bedrijven gemigreerd van een Brusselse gemeente naar een gemeente in de rest van België;
- › 175 bedrijven gemigreerd van een gemeente in de rest van België naar een Brusselse gemeente.

Het aantal maatschappelijke zetels dat het BHG verlaat is groter dan het aantal maatschappelijke zetels dat naar het BHG komt. De gedetailleerde analyse van deze inkomende en uitgaande stromen vormt het onderwerp van een volgende Focus (Wilmotte, 2022, Focus n° 55).

Een verschijnsel dat vaker voorkomt bij grote ondernemingen

In België varieert de migratie van bedrijven weinig naargelang van de omvang van de onderneming⁶ (3). Afhankelijk van de omvang van de onderneming varieert de migratie-intensiteit tussen 2,1 % en 2,5 %. Kleinere bedrijven migreren niet meer dan grotere, ondanks een grotere potentiële flexibiliteit.

De Brusselse en intra-Brusselse migraties variëren daarentegen met de omvang van de onderneming: **de kans dat een migratie als herkomst en/of bestemming een Brusselse gemeente heeft, neemt toe met de omvang van de onderneming.**

- › Bij de kleinste bedrijven (1 tot 4 werknemers)
 - is 16 % van de Belgische bedrijfsmigraties intern binnen het BHG;
 - heeft 28 % van de Belgische bedrijfsmigraties als herkomst en/of bestemming het BHG.
- › Bij de grootste bedrijven (meer dan 250 werknemers)
 - is 28 % van de Belgische bedrijfsmigraties intern binnen het BHG;
 - heeft 53 % van de Belgische bedrijfsmigraties als herkomst en/of bestemming het BHG.

Zo verdubbelen de waargenomen aandelen tussen de kleinste en de grootste ondernemingen. Er zijn immers verhoudingsgewijs meer grote bedrijven in het BHG, dat een voorkeurslocatie is voor hun inplanting in België (Merlevede & Munoz Hortal, 2020). Dit verklaart waarschijnlijk waarom de migraties van grote bedrijven meer specifiek betrekking hebben op het BHG.

Een vaker voorkomende praktijk bij marktdiensten

In België is de sector van economische activiteit een factor die de migratie-intensiteit verklaart. Er zijn namelijk grote verschillen in

migratie-intensiteit naargelang van de sector van economische activiteit (4): **de migratie-intensiteit van bedrijven is vier keer zo groot in sectoren die gekenmerkt worden door een hoge migratie-intensiteit** (informatie en communicatie) **ten opzichte van sectoren met lagere migratie-intensiteiten** (landbouw, horeca, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening).

Bedrijfsmigraties lijken gemakkelijker plaats te vinden in sectoren waar de (materiële) vaste activa (→ Glossarium) geringer zijn. Het is bijvoorbeeld gemakkelijker om kantoren te verhuizen dan om machines-werktuigen te verplaatsen. Daarom zijn bedrijven die actief zijn in 'lichte' marktdiensten mobieler, zoals informatie en communicatie, gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten of administratieve en ondersteunende diensten. De logistieke sector is ook zeer mobiel omdat de activiteiten minder vaste machines vereisen dan de verwerkende industrie.

Daarentegen komt **migratie minder vaak** voor in:

- › **de primaire sector** (land- en mijnbouw), gekoppeld aan de exploitatie van een gelokaliseerde natuurlijke hulpbron;
- › **de secundaire sector** (industrie en bouw) omdat vaste activa, zoals machines-werktuigen, niet echt gemakkelijk kunnen worden verplaatst;
- › sommige **niet-marktdiensten** die ook vaste uitrustingen hebben (bijvoorbeeld ziekenhuizen), wat migratie bemoeilijkt;
- › bepaalde **marktdiensten voor personen** die afhankelijk zijn van de aantrekkelijkheid voor consumenten of andere concurrenten, zoals horeca (overnachtingen en maaltijden), handel, andere diensten aan personen of de vastgoedsector.

Meer specifiek is **het BHG een bevoorrechte plaats van herkomst en/of bestemming voor bepaalde activiteitensectoren:**

- › vooral in de verenigingssector, waar meer dan één op de twee bedrijfsmigraties als herkomst en/of bestemming het BHG heeft;
- › meer algemeen voor de hele tertiaire sector, met uitzondering van de kunst-, amusements- en handelssectoren, die meer gespreid zijn over België.

3 INDICATOREN VAN DE MIGRATIE VAN BELGISCHE ONDERNEMINGEN PER GROOTTEKLASSE TUSSEN 2009 EN 2020.

Grootteklasse van de bedrijven	Gemiddeld aantal bedrijven tussen 2009-2020	Aantal migraties tussen 2009 en 2020	Migratie-intensiteit in België	Aandeel van de intra-Brusselse migraties	Aandeel van de Brusselse migraties
1 tot 4 werknemers	86 406	24 214	2,3 %	15,7 %	27,7 %
5 tot 9 werknemers	26 395	7 849	2,5 %	13,4 %	24,4 %
10 tot 19 werknemers	15 379	4 563	2,5 %	14,0 %	26,3 %
20 tot 49 werknemers	10 154	2 820	2,3 %	16,6 %	31,4 %
50 tot 99 werknemers	2 823	774	2,3 %	18,7 %	36,8 %
100 tot 249 werknemers	1 746	465	2,2 %	21,5 %	44,3 %
250 tot 499 werknemers	613	174	2,4 %	28,2 %	51,1 %
Meer dan 500 werknemers	529	135	2,1 %	28,1 %	52,6 %
TOTAAL	144 044	40 994	2,4 %	15,4 %	27,7 %

Bron: Statbel; berekeningen: BISA

4 INDICATOREN VAN DE MIGRATIE VAN BELGISCHE ONDERNEMINGEN VOLGENS DE SECTOREN VAN ECONOMISCHE ACTIVITEIT (VOLGENS DE NACE-NOMENCLATUUR) TUSSEN 2009 EN 2020

NACE-klasse	NACE-code	Gemiddeld aantal bedrijven van de klasse tussen 2009 en 2020	Aantal migraties tussen 2009 en 2020	Migratie-intensiteit in België	Aandeel van de intra-Brusselse migraties	Aandeel van de Brusselse migraties
Primaire en secundaire sectoren						
Landbouw, bosbouw en visserij; Extractieve industrieën	A-B	1 914	268	1,2 %	5,2 %	13,8 %
Verwerkende industrie	C	13 656	2 994	1,8 %	8,1 %	17,5 %
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht; Productie en distributie van water; Sanering, afvalbeheer	D-E	693	241	2,9 %	9,1 %	17,0 %
Bouw	F	22 126	6 597	2,5 %	8,2 %	16,1 %
'Zware' tertiaire sector - Horeca, handel en logistiek						
Handel; reparatie van auto's en motorfietsen	G	41 670	10 718	2,1 %	13,0 %	25,9 %
Vervoer en opslag	H	6 560	2 562	3,3 %	19,0 %	32,4 %
Logies en restaurantwezen	I	13 629	2 415	1,5 %	20,2 %	34,4 %
'Lichte' tertiaire handelssector - Zakelijke diensten						
Informatie en communicatie	J	4 981	2 859	4,8 %	19,1 %	34,3 %
Financiële en verzekeringsactiviteiten	K	1 959	506	2,2 %	26,7 %	45,1 %
Vastgoedactiviteiten	L	3 349	915	2,3 %	24,8 %	36,6 %
Gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten	M	16 292	5 505	2,8 %	20,3 %	33,7 %
Activiteiten inzake administratieve en ondersteunende diensten	N	7 036	2 844	3,4 %	20,4 %	35,2 %
Tertiaire niet-handelssector - Gezondheid, cultuur, sociaal en publiek (Persoonlijke diensten)						
Overheidsdiensten; Onderwijs; Extraterritoriale activiteiten	O-P-U	833	219	2,2 %	20,1 %	32,0 %
Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Q	2 034	375	1,5 %	17,6 %	32,8 %
Kunst, evenementen en recreatie	R	2 746	766	2,3 %	14,0 %	26,0 %
Verenigingen	S-94	1 187	339	2,4 %	48,4 %	64,6 %
Overige tertiaire activiteiten						
Reparatie van computers en persoonlijke en huishoudelijke goederen	S-95	240	79	2,7 %	19,0 %	36,7 %
Andere persoonlijke diensten	S-96	3 139	792	2,1 %	14,0 %	27,5 %
Algemeen totaal		144 044	40 994	2,4 %	15,4 %	27,7 %

Source : Statbel; calculs : IBSA

Het BHG staat daarentegen minder centraal bij de migraties van bedrijven in de primaire en secundaire sector.

Waarheen migreren bedrijven?

Niet ver van waar ze komen

Elke bedrijfsmigratie gaat gepaard met een afstand tussen de gemeente van herkomst en de gemeente van bestemming⁷. Uit de analyse van deze afstanden blijkt dat **de migratie van de Brusselse bedrijven gekenmerkt wordt door (5)**:

- › een **migratiefrequentie die afneemt met de afstand**;
- › 90 % van de bedrijfsmigraties vindt plaats binnen een straal van minder dan 40 km;
- › een relatief korte **mediane afstand van 4 tot 5 km**.

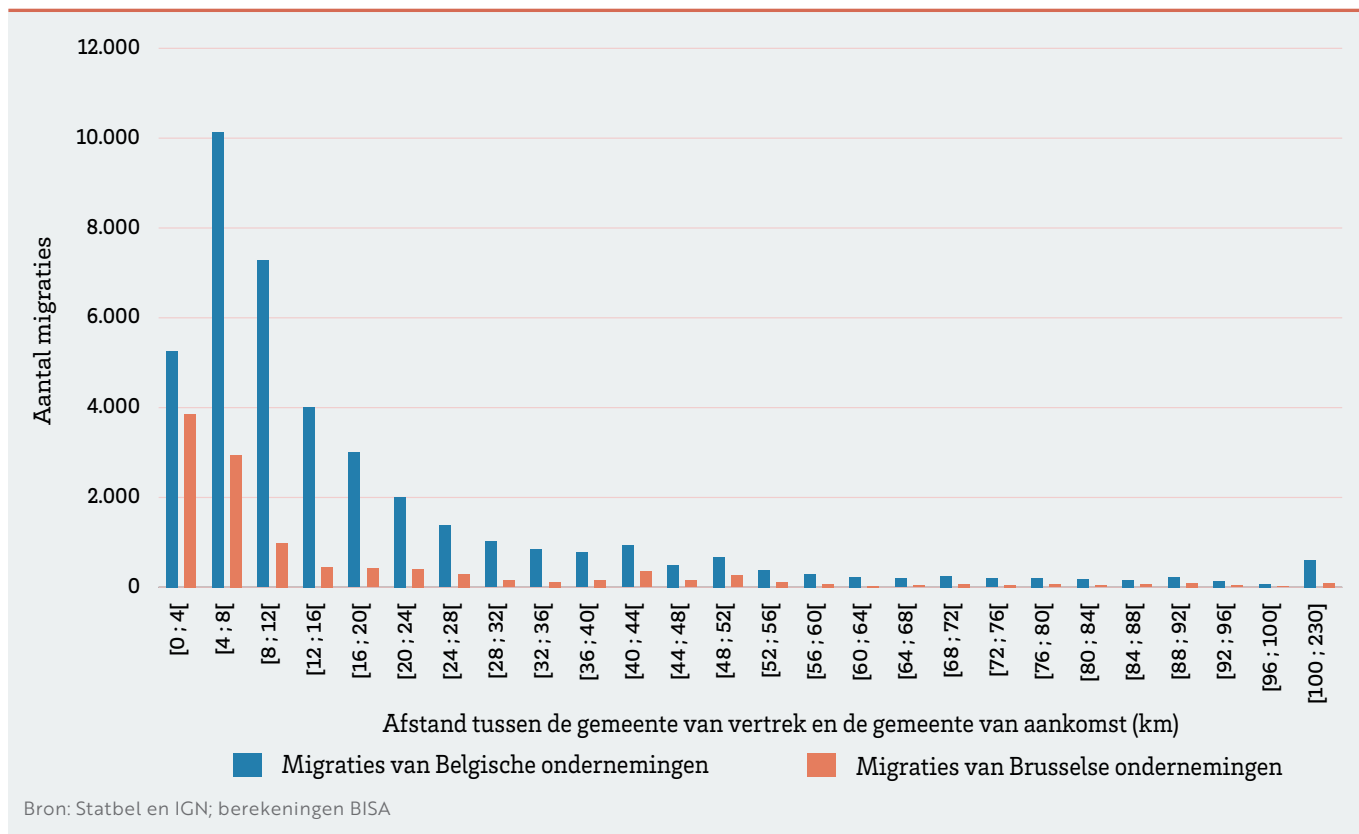
In België ligt de mediane afstand van een bedrijfsmigratie hoger, tussen 9 en 10 km. Om het vastgestelde verschil tussen Belgische

en Brusselse ondernemingen te verklaren, worden twee hypothesen naar voren geschoven.

- › Enerzijds telt Statbel alleen intergemeentelijke migraties, wat leidt tot een vertekening die in **kader 1** wordt beschreven. Door de fijne gemeentelijke versnippering in het BHG zal een migratie binnen de Brusselse agglomeratie meer kans hebben om te worden geïnventariseerd dan in agglomeraties waar de gemeente een groter deel van de agglomeratie beslaat, zoals in Gent of Namen.
- › Anderzijds bieden Brussel en zijn Vlaamse en Waalse rand het grootste aantal vastgoedmogelijkheden in België. De overvloed aan aanbod vergemakkelijkt de migratie en vermindert in theorie de transactiekosten van een verhuizing (→ **Glossarium**).

Of het nu gaat om Belgische of Brusselse ondernemingen, **de vastgestelde afstanden zijn echter van dezelfde orde van grootte als die welke in Frankrijk** (Delisles & Lainé, 1998) **of in Nederland** (Pellenberg, 2005) zijn vastgesteld.

5 AANTAL MIGRATIES VAN BELGISCHE EN BRUSSELSE BEDRIJVEN VOLGENS DE AFSTAND TUSSEN DE GEMEENTE VAN HERKOMST EN DE GEMEENTE VAN BESTEMMING IN DE PERIODE 2009-2020

Vooraf rond de steden

De migratie-intensiteit is hoog in en rond de belangrijkste Belgische steden en in het bijzonder het Brussels Gewest (6). Het hele BHG en de Vlaamse (Linkebeek, Machelen, Zaventem, Wezembeek-Opem, Wemmel en Sint-Genesius-Rode) en Waalse randgemeenten (Lasne, Terhulpen, Mont-Saint-Guibert) hebben waarden inzake migratie-intensiteit die tot de hoogste van het land behoren. De waargenomen hoge waarden zijn het resultaat van zowel de stedelijke dynamiek als de fijnere gemeentelijke versnippering in en rond het BHG⁸.

Gelet op de hierboven besproken korte migratieafstanden komt de migratie van Belgische ondernemingen in wezen overeen met verplaatsingen binnen de stedelijke regio (→ Glossarium) van vertrek. Dit verschijnsel komt vooral voor in de vijf belangrijkste stedelijke regio's van het land: Antwerpen, Brussel, Charleroi, Gent en Luik. De migratie-intensiteit is daarentegen minimaal in gemeenten die gelegen zijn in regio's ver van de grootste steden, zoals het uiterste westen van Vlaanderen (Westhoek) of het zuidoosten van het land (Ardennen-Lotharingen).

De hoge migratie-intensiteit in stedelijke regio's kan worden verklaard door twee factoren:

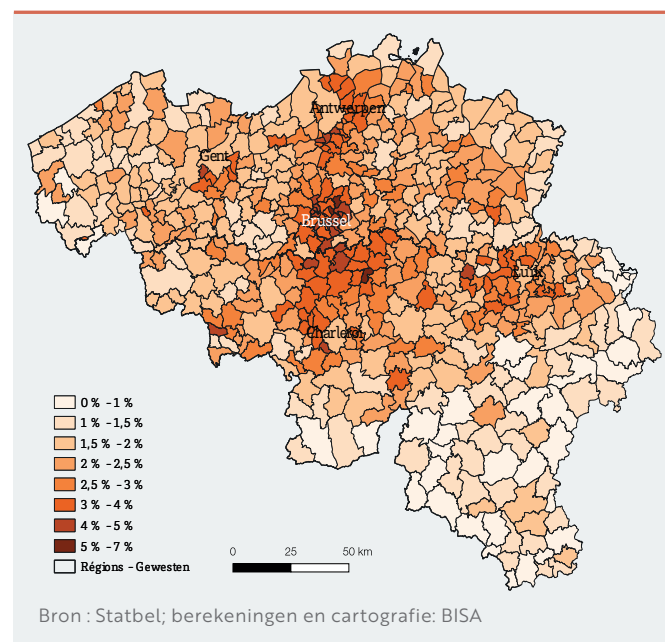
- ▶ de aanwezigheid van terreinen en vastgoedmogelijkheden voor bedrijven die verplaatsingen kunnen vergemakkelijken (bijvoorbeeld beschikbare kantoorruimte of bedrijfsterreinen enz.), waardoor het bijvoorbeeld mogelijk wordt de activiteiten van de maatschappelijke zetel dichterbij die van een exploitatieinvestering te brengen;
- ▶ de economische specialisatie van de belangrijkste steden in de bedrijfssectoren die vaker migreren.

Als we kijken naar de migratie-intensiteit binnen het BHG zijn er verschillen tussen de 19 gemeenten, ondanks de globaal hoge

waarden (7):

- ▶ ten eerste is de migratie-intensiteit hoog in de kleinste gemeenten van het BHG, zoals Evere, Sint-Agatha-Berchem of Koekelberg;
- ▶ vervolgens is de migratie-intensiteit gemiddeld in de gemeenten in het zuidoosten van het BHG;
- ▶ ten slotte is de migratie-intensiteit lager in gemeenten zoals Anderlecht, Brussel of Schaarbeek.

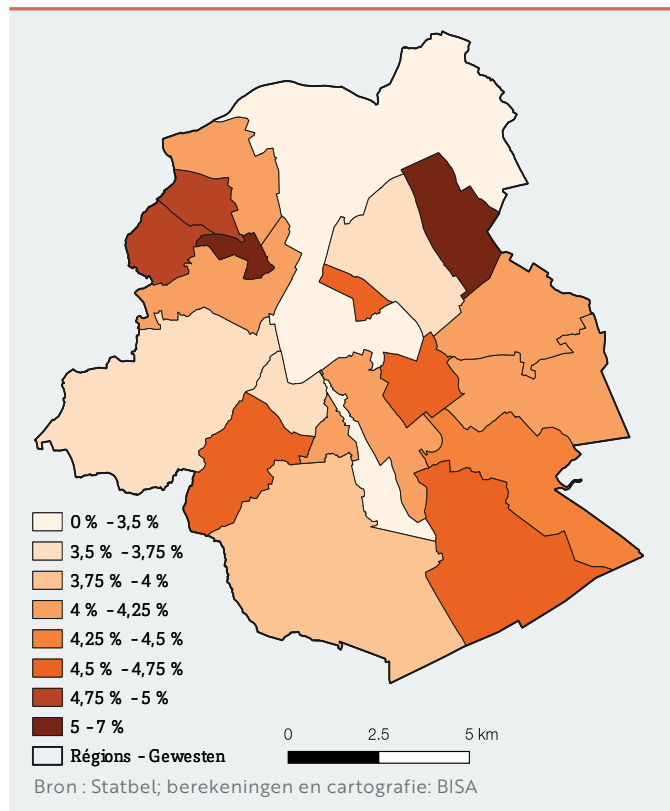
6 MIGRATIE-INTENSITEIT VAN BEDRIJVEN OP HET NIVEAU VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN.

Deze verschillen kunnen worden verklaard door de twee hierboven beschreven verklarende factoren:

- › de omvang van de gemeente (in termen van oppervlakte en aantal ondernemingen) is van invloed op de volledigheid van de telling;
- › de economische specialisatie van de gemeenten in sectoren waarvan de bedrijven vaker of minder vaak migreren.

7 MIGRATIE-INTENSITEIT VAN BEDRIJVEN OP HET NIVEAU VAN DE BRUSSELSE GEMEENTEN, OVER DE PERIODE 2009-2020.

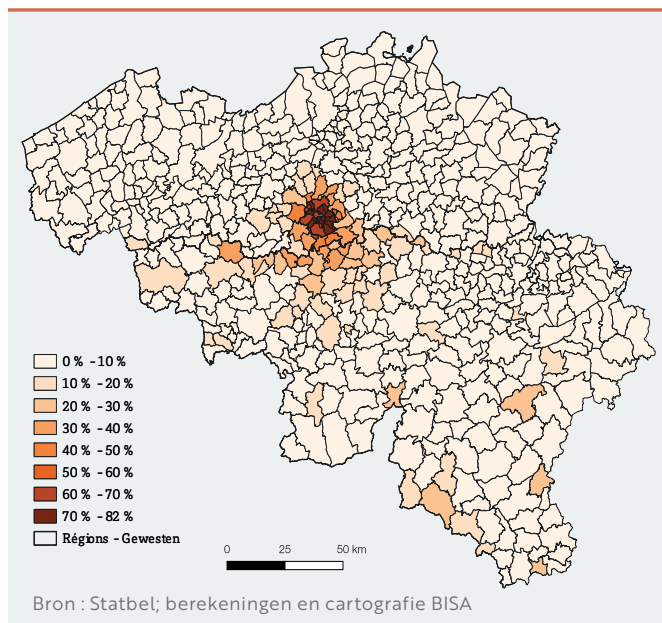
Hoe is de situatie meer specifiek in en rond het BHG?

De invloed die uitgeoefend wordt door het BHG kan worden gemeten via het aandeel van de bedrijfsmigraties van en naar het BHG voor elke Belgische gemeente (8). Op basis van het aandeel van de Brusselse migraties op gemeentelijk niveau kunnen enkele vaststellingen worden geformuleerd.

- › Ten eerste vertonen de 19 Brusselse gemeenten en drie Vlaamse gemeenten (Linkebeek, Drogenbos en Kraainem) een percentage van meer dan 50 %. Dit getuigt van de interne migratiedynamiek van het BHG: 55 % van de migraties van Brusselse bedrijven gebeurt binnen het BHG.
- › Ten tweede heeft een twintigtal Vlaamse en Waalse gemeenten een aandeel van 30 tot 50 %, waaruit de aanzienlijke stromen met het Brusselse Gewest blijken. In Vlaanderen zijn dit vooral de gemeenten aan de grens met het BHG, die secundaire economische centra rond Brussel zijn, zoals Machelen-Zaventem, Halle-Sint-Pieters-Leeuw of Vilvoorde. In Wallonië liggen de betrokken gemeenten verspreid over de provincies Henegouwen (Lessen) en Waals-Brabant (Kasteelbrakel, Lasne, Rixensart, Tubeke of Waterloo).
- › Ten slotte hebben veel Waalse (maar ook Vlaamse) gemeenten aanzienlijke stromen van Brusselse bedrijven (> 10 %), wat getuigt

van de ruimtelijke omvang van de economische invloed van Brussel in de andere twee gewesten. In Wallonië gaat het om de gemeenten langs de vervoersassen naar de grote steden (Doornik, Bergen, Charleroi, Namen en Luik). In Vlaanderen blijft de invloed beperkt tot de gemeenten in de buurt van het BHG.

8 AANDEEL VAN DE BRUSSELSE MIGRATIES OP GEMEENTELIJK NIVEAU OVER DE PERIODE 2009-2020

De gemeenten met aanzienlijke stromen van en naar het BHG hebben uiteenlopende profielen. Deze gemeenten bieden verschillende hulpbronnen: zo verschillen de sociaal-economische profielen van werknemers of consumenten, evenals het aanbod van grond en onroerend goed, de toegankelijkheid of de voorzieningen (→ Glossarium) in de nabijheid.

Conclusie

Op basis van de statistieken van de bedrijfsmigraties van Statbel wilde deze Focus de migratie van de maatschappelijke zetels van Belgische bedrijven kwantificeren om de specifieke kenmerken van Brusselse bedrijven te identificeren. De bedrijfsmigraties werden geanalyseerd aan de hand van een steekproef van 40 994 migraties van Belgische particuliere ondernemingen met ten minste één werknemer tussen 2009 en 2020.

Het belang van het migratieverschijnsel moet worden gerelativeerd ten aanzien van:

- › het aandeel van de betrokken ondernemingen (tussen 2 % en 2,5 % elk jaar);
- › andere verschijnselen die de demografie van de bedrijven beïnvloeden, zoals de oprichting of stopzetting van activiteiten;

Het BHG is een favoriete plaats van herkomst of bestemming voor Belgische bedrijven:

- › 28 % van de Belgische bedrijfsmigraties heeft het BHG als herkomst en/of bestemming.
- › 16 % van de Belgische bedrijfsmigraties vindt plaats in het BHG (dus van de ene Brusselse gemeente naar de andere).

Dit getuigt van het **persistente karakter van de centrale plaats die het BHG bekleedt binnen de Belgische economie** (overigens

reeds benadrukt door Thisse & Thomas, 2007, 2010) en het belang van interne migratie voor het BHG.

Bovendien zijn de meeste verhuizingen van maatschappelijke zetels in België migraties over korte afstanden, binnen de stedelijke gebieden van de grote steden:

- › de mediane afstand van een Belgische bedrijfsmigratie bedraagt 10 km, terwijl de **mediane afstand van een Brusselse bedrijfsmigratie 5 km bedraagt**;
- › de migratie **betreft voornamelijk bedrijven die gevestigd zijn in de stedelijke gebieden** van de vijf belangrijkste Belgische steden (Antwerpen, Brussel, Charleroi, Gent en Luik);
- › **de migratie-intensiteit is maximaal in en rond Brussel.**

Wat in België wordt waargenomen, komt ook overeen met de resultaten die in Nederland (Pellenberg, 2005) of in Frankrijk (Delisle & Lainé, 1998; INSEE, 2017) worden verkregen.

Bedrijfskenmerken verklaren ten dele de waarschijnlijkheid dat ondernemingen hun maatschappelijke zetel verplaatsen. Met name:

- › **marktdiensten zijn activiteiten die gemakkelijk kunnen worden verplaatst en bij voorkeur in het BHG** en in de andere grote Belgische steden worden gevestigd;
- › het **BHG is een bevoorrechte plaats van herkomst of bestemming voor de grootste Belgische bedrijven.**

Zo vertegenwoordigt migratie voor de Belgische bedrijven:

- › een weinig frequente operatie die, wanneer zij wordt uitgevoerd, gebeurt door ondernemingen die zich eerder bezighouden met marktdiensten, met uitzondering van marktdiensten aan personen;
- › een verplaatsing van de maatschappelijke zetel die eerder wordt uitgevoerd binnen de stedelijke gebieden van de grootste Belgische steden.

Deze bevindingen maken het mogelijk relevante kwesties in termen van demografie en locatie van bedrijven te identificeren:

- › *Ten eerste* is bedrijfsmigratie lang niet de enige factor die de lokale en gewestelijke demografie van bedrijven bepaalt;
- › *Ten tweede* getuigen de migratiestromen van een aanhoudende polarisatie van Brussel en zijn Vlaamse en Waalse periferie in België (Thisse & Thomas, 2007, 2010);
- › *Ten derde* vindt de verplaatsing van de maatschappelijke zetels van Belgische ondernemingen vooral plaats door marktdienstenbedrijven, die vaker dan andere ondernemingen migreren, binnen de grootste Belgische stedelijke regio's en in het bijzonder het Brussels gewest.

De veronderstelling dat bedrijven vaak en naar de meest aantrekkelijke steden zouden migreren, wordt niet bevestigd door de in deze Focus geanalyseerde gegevens. Deze veronderstelling ligt ten grondslag aan het discours over de aantrekkelijkheid van steden, gedefinieerd als het vermogen van steden om ondernemingen aan te moedigen zich op hun grondgebied te vestigen door hun gunstige voorwaarden voor hun activiteiten te bieden. Dit heeft de keuzes van de overheidsinstanties in het BHG beïnvloed, zoals in veel westerse regio's, om bepaalde doelgroepen aan te trekken in plaats van de hele bevolking (van ondernemingen) aan te spreken (zie bijvoorbeeld Bouba-Olga & Grossetti, 2020; Van Hamme et al., 2020; Galimberti, 2022).

Uit deze Focus blijkt veeleer dat migratie geen frequent verschijnsel is in het leven van bedrijven en dat het merendeel van de bedrijfsmigraties binnen de stedelijke regio plaatsvindt.

Het overheidsbeleid geïnspireerd door aantrekkelijkheid, gericht op bepaalde groepen van ondernemingen, zijn minder relevant. Enerzijds stimuleert het overheidsbeleid inzake ondernemerschap de oprichting van ondernemingen. Anderzijds maakt overheidsbeleid inzake ruimtelijke ordening, mobiliteit of stadsplanning het mogelijk de door migratie veroorzaakte vestigingsproblemen aan te pakken. Het gaat er bijvoorbeeld om de toegankelijkheid van bedrijven voor werknemers, goederen of bezoekers aan te pakken.

De regionale en institutionele versnippering zet de verschillende bevoegde autoriteiten er echter niet toe aan zich los te maken van het paradigma (→ Glossarium) van de aantrekkelijkheid. De institutionele en geografische context bevordert concurrentie in plaats van samenwerking op het vlak van regionale en territoriale ontwikkeling (Bourgeois et al., 2015).

De migratie van een maatschappelijke zetel impliceert immers de administratieve verplaatsing van een boekhoudkundige balans met bijbehorende toegevoegde waarde en, in het algemeen, (administratieve) werkgelegenheid. Het aantrekken van hoofdkantoren versterkt de regionale economie en ondersteunt indirect de regionale overheidsfinanciën. (Clerbois et al., 2014). **De facto blijven de gewesten met elkaar concurreren om bedrijven** (en meer in het algemeen economische actoren) **aan te trekken. Deze Focus illustreert dat deze concurrentiestrijd in België vooral in en rond het BHG plaatsvindt.**

Na de mobiliteit van Belgische en Brusselse bedrijven te hebben beschreven, zal in een volgende Focus een gedetailleerde analyse worden gemaakt van de stromen van bedrijven die zich in het BHG vestigen of het BHG verlaten. Dit zal bijdragen tot een beter begrip van de economische uitdagingen voor het BHG.

Bibliografie

- AUJEAN, Laurent, CASTIAU, Etienne, DUBOIS, Olivier, STORME, Marianne, VAN HAMME, Gilles et VANDERMOTTEN, Christian (ed.). 2005. *La localisation des entreprises dans la région métropolitaine bruxelloise – État des lieux, évolution, coûts de l'immobilier et charges fiscales*. Bruxelles : Ministère de la Région de Bruxelles-Capitale.
- BOUBA-OLGA, Olivier et GROSSETTI, Michel. 2020. *The French Version of the CAGE Mythology (Competitiveness – Attractiveness – Globalization – Excellence) and Some Ideas on How to Escape from It*. In : PUMAIN, D. (ed). *Theories and models of urbanization*. Springer, Cham, pp. 133-150.
- BOURGEOIS, Marc, HALLEUX, Jean-Marie, PAGANO, Giuseppe, BRUNET, Sébastien en GUYOT, Jean-Luc. 2015. *Amélioration de l'attractivité et de la compétitivité du territoire wallon pour le secteur des services supérieurs : Étude stratégique exploratoire*. Rapport de recherche de l'IWEPS 14.
- CLERBOIS, Isabelle, ERNAELSTEEN, Christophe, POUSET, Pascal, et al. 2014. *La 6ème Réforme de l'État : Modalités nouvelles de financement, transfert de compétences et impact budgétaire*. *Cahiers Economiques de Bruxelles – Brussels Economic Review* 57(1-2), 5-45.
- DELISLE, Jean-Pierre en LAINÉ, Frédéric. 1998. *Les transferts d'établissements contribuent au desserrement urbain*. *Economie et statistique*, vol 311(1), 91-106.
- GALIMBERTI, Deborah. 2022. *Unusual suspects ? Le pouvoir idéationnel des experts dans la construction et diffusion du paradigme de la compétition interterritoriale dans les villes françaises*. *Métropoles* 30.
- MÉRENNE-SCHOUMACKER, Bernadette. 2011.

La localisation des industries : enjeux et dynamiques (3ème édition). Rennes : Presses Universitaires de Rennes, 263 p.

- MERLEVEDE, Tine en MUNOZ HORTAL, David. 2020. *De invloed van Brusselse grote ondernemingen reikt over de gewestgrenzen heen*. *Focus nr. 35 van het BISA*.
- PELLENBERG, Pieter Hendrik. 2005. *Firm migration in the Netherlands*. Paper presented at 45th Congress of the European Regional Science Association, Amsterdam, Netherlands.
- THILLET, Jean-François & BERTRAND, Philippe. 2017. 10 000 transferts d'établissements chaque année au sein de l'aire métropolitaine de Lyon-Saint-Étienne. *INSEE Analyses Auvergne-Rhône-Alpes* 50, 4 p.
- TSVETKOVA, Alexandra. 2020. *The spatial dimension of productivity: Connecting the dots across industries, firms and places*. *OECD Regional Development Working Papers* 2020/01, 65 p.
- VAN HAMME, Gilles, WAIENGNIER, Maëlys, BASSENS, David et HENDRIKSE, Reijer. 2020. *Services avancés : attractivité bruxelloise et enjeux locaux*. *Brussels Studies* 149.
- WILMOTTE, Pierre-François. 2022. Welke zijn de ondernemingen die zich in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vestigen of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verlaten? *Focus nr. 55 van het BISA*.

Glossarium

BHG

Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

(btw-)plichtige

hoedanigheid van een economische speler die in het kader van zijn activiteiten voor het leveren van goederen of het verlenen van diensten, onderworpen is aan de btw, wat impliceert dat hij geregistreerd is bij de bevoegde autoriteiten.

Transactiekosten

Alle kosten in verband met het sluiten van een transactie.

Fusie van gemeenten

Hervorming van de Belgische administratieve geografie die op 1/1/1977 heeft geleid tot een vermindering van het aantal gemeenten in België, van 2.359 tot 596, door fusies van

voormalige gemeenten.

Materiële vaste activa

Alle materiële activa waarin een onderneming duurzaam investeert (bijvoorbeeld het gebouw of de machines).

Paradigma

Begrip uit de mens- en maatschappijwetenschappen dat verwijst naar een voorstelling van de wereld die wordt gedefinieerd op basis van een discipline, een theoretisch model of een stroming in het denken (in deze Focus is dat het belang dat wordt gehecht aan economische en territoriale aantrekkingskracht).

Stedelijke regio

Belgisch geografisch concept dat de uitbreiding van de grootste steden buiten hun gemeentegrenzen afbakt op basis van morfologische (uitbreiding van de bebouwde oppervlakte) en functionele (afhankelijkheid van bepaalde stedelijke functies) criteria.

Voorziening

Natuurlijke of culturele elementen van de ruimte die een aantrekkingspunt vormen voor permanente of tijdelijke gebruikers.

Wederonderwerpen (aan de btw)

Opnieuw btw-plichtig (zie hierboven).

Noten

1. De laatste studie over Brussel werd uitgevoerd door Aujean et al. (2005).
2. Het gemiddelde aantal ondernemingen verwijst naar het totale aantal ondernemingen in de geanalyseerde entiteit (op Belgisch niveau of per gemeente) die voldoen aan dezelfde criteria als die welke zijn vastgesteld voor de selectie van de migraties (zie kader 2). Deze criteria hebben betrekking op de omvang en de rechtsvorm van de onderneming.
3. Ter herinnering, het gaat om particuliere ondernemingen die minstens één werknemer tewerkstellen.
4. Merk op dat in het jaar 2014 1.742 schrappingen werden geïnventariseerd door Statbel.
5. Inclusief wederonderwerpen (→ Glossarium).
6. Tijdens het jaar van de verhuizing.
7. De migratiestatistieken van Statbel bevatten voor elke bedrijfsmigratie de gemeente van herkomst en bestemming. De berekende afstand stemt dus overeen met de afstand tussen het centrum van de gemeenten van herkomst en bestemming.
8. Ter herinnering: het effect van de gemeentelijke versnippering wordt gespecificeerd in het deel over de methodologie.

WETENSCHAPPELIJKE COÖRDINATIE

Astrid Romain

LEESCOMITÉ

Sabrina Cipriano, Amynah Gangji, Jean-Pierre Hermia, David Munoz Hortal

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Astrid Romain - BISA

©2022 Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Alle rechten voorbehouden.